

Mirzə İbrahimov yaradıcılığında Güney Azərbaycan

Azərbaycanın Xalq yazıçısı, görkəmli ictimai-siyasi xadim Mirzə İbrahimovun həyat və fəaliyyəti daim Güney Azərbaycanla və bu mövzuda bədii-elmi yaradıcılıqla sıx bağlı olub. 1911-ci il oktyabrın 15-də İran Azərbaycanın Sərab şəhəri yaxınlığındakı Eyvə kəndində anadan olmuş gələcəyin yazıçı-ədəbiyyatşünası uşaqlıq illərində ailəsi ilə birlikdə Bakıya köçsə də, ömrü boyu dünyaya göz açdığı yerləri unutmayıb, Güney mövzusu yaradıcılığında geniş yer tutub.

Müsaibimiz Mirzə İbrahimovun vaxtilə AMEA Ədəbiyyat İnstitutunda yaratdığı Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, professor Esmira Fuad böyük yazıçının həyat və fəaliyyətinin Güney Azərbaycan səhifələrini geniş araşdırıb. Mirzə İbrahimov Kitab Fondunun yaradıcısı olan Esmira xanım qəzetimiz üçün açıqlamasında bildirdi:

– Otaylı-butaylı ədəbiyyatımızın görkəmli siması Mirzə İbrahimov üçün bütöv Azərbaycan ideali ömrü boyu çox doğma və əziz olub. Bu mövzu onun yaddaşını heç zaman tərk etməyib. O, bədii yaradıcılığında Güney, doğma şəhəri Sərab, Təbriz və ümumilikdə otaylı soydaşlarımızın həyatından geniş bəhs edib. Mirzə müəllim İranda yaşayan qardaş-bacalarının arzu-istəklərini ifadəçisi, ağır-acılarının carçısı olub. Ədib bacardığı qədər bətnindən qopduğu Güney Azərbaycan xalqının milli əsarətdən qurtulmasına, soydaşlarının ana dilində oxuyub-yazmaq hüququnun gerçəkləşməsinə çalışıb.

Yurdsevər yazıçı çoxsaylı əsərlərində Güney Azərbaycan mövzusunda dənə-dənə qayıdıb. Bu qayıdış təsadüfi deyildi. Görünür, yeddi yaşında ikən Sərabı tərk edən Mirzə müəllimin yaşadığı, gördüyü sanki yaddaşında, ruhunda daşılaşmış. O 1941-ci ildə sovet ordusunun tərkibində Güney Azərbaycana gedəndə də burada baş verən hadisələrin bilavasitə iştirakçısı olub, qaynar həyatın tam mərkəzindən ictimai-siyasi, ədəbi prosesləri diqqətlə, dərinləndirən müşahidə edib və gələcək ədəbi-bədii fəaliyyəti üçün zəngin həyat materialı toplayıb.

1941–42-ci və 1945–46-cı illərdə Təbrizdə yaşayan, burada sovet ordusunun siyasi işçisi vəzifəsini icra edən Mirzə İbrahimovun burada ana dilində çıxarılan “Vətən yolunda” qəzetinin redaktoru olduğu dövrdə Quzeydən gələn sənət dostları, yaradıcı ziyalılarla Güneydə mədəni dəyişikliyə

nail olmaq, soydaşlarına kömək etmək üçün gecə-gündüz böyük həvəslə çalışdığını söyləyən Esmira xanım daha sonra dedi:

– Mirzə İbrahimov “Vətən yolunda” qəzetində (46 sayı dərc edilib) cəbhə xəbərləri ilə yanaşı, Azərbaycanın tarixindən, xalqın azadlıq uğrunda mübarizə salnaməsindən, bu mübarizənin aparıcı qüvvələri olan mərd Vətən oğullarının həyatından, ədəbiyyat və mədəniyyətindən diqqətlə məqalələrə geniş yer verib. Bu mədəni missiyanın davamında 1945–1946-cı illərdə Güney Azərbaycanda Seyid Cəfər Pişəvərinin başçılığı ilə 21 Azər inqilabı baş verib. Lakin 1 ildən sonra xarici mürtəce qüvvələrlə yerli istibdad rejiminin qüvvələri birləşərək inqilabı qan dənizində boğub. Amma xalqın azadlıq, istiqlal arzularını boğmaq mümkün olmayıb. İstiqlal uğrunda mübarizə Güneydə bu gün də davam edir.

Mirzə İbrahimov ilk dəfə olaraq məhz “İran qızı” adlı hekayəsini - Ulduz adlı qızın faciəli həyat hekayətini yazmaqla bədii yaradıcılığına Güney Azərbaycan mövzusunı gətirib (1930). Milli hökumətin süqutundan sonra isə “Azad”, “12 dekabr”, “Tonqal başında”, “İztirabın sonu”, “Salam sənə, Rusiya” və “İki həyat” - altı hekayənin daxil olduğu “Cənub hekayələri” silsiləsi (1946–1947), İranda dalğalanan milli-azadlıq hərəkatının yetirdiyi inqilabçıların parlaq obrazlar qalereyası sayıla biləcək “Gələcək gün” romanı (1948–1950), “Xosrov və Ruzbeh” povesti və “Azad qız” librettosu yazıçının Güney Azərbaycandakı ciddi və davamlı müşahidələrinin, doğma xalqına odlu məhəbbətinin, uzun-uzadı yaradıcılıq axtarırlarının uğurlu nəticələri idi.

Güney Azərbaycan məsələsi Mirzə İbrahimovun gündəlik həyatının, duyğu və düşüncələr aləminin ayrılmaz hissəsi idi. Evdə, işdə, səyahətdə, hətta yuxularında belə doğma Təbriz, Sərab, Eyvə onunla idi. Qızı Sevdə xanımın xatirələrində də bu məqam var: “O, Cə-

nubla bağlı xatirələrini danışanda həmişə məni qəhər bürüyürdü. Atam Təbrizi çox sevirdi. Biz bağa gedəndə uşaqlıq illərini xatırlayır və nisgilli səslə deyirdi: “Görəsən, mənə qismət olacaqmı ki, nə vaxtsa sizi Təbrizə aparım”.

Bir çox dillərə tərcümə edilən və baş qəhrəmanın - Azadın nakam taleyinin bədii təsviri olan “Azad” hekayəsinin də daxil olduğu məşhur “Cənub hekayələri”, “Gələcək gün” romanı, “Azad qız” librettosu Təbrizdə yaşadığı həmin keşməkeşli dövrün mürəkkəb ictimai-siyasi hadisələrinin əks-sədası idi. “

“Tonqal başında” hekayəsi ruhən “Azad” və “12 dekabr” əsərlərlə səsləşir. “İztirabın sonu” hekayəsində isə milli-demokratik hərəkat yatırıldıqdan sonra İran hökumətinin və onun xarici havadarlarının inqilabçı xalqa divan tutması, zülm, işgəncə, təqib, təzyiq, sürgün və həbslərin baş alıb getməsindən, lakin bütün bu əzablara rəğmən xalqın mübarizə əzminin qırılmamasından bəhs edilir.

40-cı illərdə yazmağa başladığı, ancaq yarımçıq qalmış “Nakam məhəbbət” əsərinin davamı, mükəmməlləşdirilmiş, təkrar-təkrar işlənmiş variantı olan “Gələcək gün” romanı Mirzə müəllimin yaradıcılığında mühüm mərhələ təşkil edir. Ədib Güney Azərbaycanda baş verən azadlıq hərəkatını romanda parlaq bədii boyalarla əks etdirir. Güney Azərbaycanı, İranı yaxından tanıması, xalqın həyatına dərinləndirən bələdliyi ədibə bu həyatı və şahlıq rejiminin

çoxyönlü siyasi gedişlərini bütün ayrıntıları ilə təsvir etmək imkanı yaradır. Bu bələdlik ona xalqın milli azadlıq hərəkatının baş qəhrəmanlarından biri kimi təsvir etdiyi obrazı canlı həyatdan götürmək şansını da verir. Bu möhtəşəm obrazın prototipi Milli Hökumətin yaradıcılarından biri olan alovlu vətənpərvər, prokuror Firudin İbrahimidir.

“Gələcək gün” romanı güclü bədii ümumiləşdirmələrinə, real həyatda baş verən hadisələrlə boyaboy səsləşdiyinə görə bu mövzuda yazılmış digər əsərlərdən fərqlənir. Romanda xalqın azadlığı uğrunda mübarizə aparan Firudin İbrahiminin və onun ailəsinin faciəsi inandırıcı bədii lövhələrlə təsvir olunur. “Gələcək gün”də yazıçı “İran və Güney Azərbaycan xalqlarının iztirablarla dolu məşəqqətli həyatını Həsənəli və Musa kişinin ailələri fonunda ümumiləşdirir.

Yazıçı axıcı bədii dillə iki ailənin faciələrinin fonunda bütün xalqın məşəqqətli həyatının aydın mənzərəsini yaradır. Və sonda həbsdən qurtulan Firudin İbrahimini yenə də mübarizə meydanına qovuşdurur. Bununla diqtə edir ki, xalqın zülm və işgəncədən, əsarət zəncirindən yeganə qurtuluş yolu mübarizəyə qalxmıq, inqilab etməkdir. Xalqın nicatı yalnız milli birlikdə, milli vəhdətdədir.

Tədqiqatçı söylədi ki, Cənubi Azərbaycan mövzusu ömrünün son gününədək Mirzə müəllimin yaradıcılığının aparıcı xəttini təşkil edib:

– Cənubda gedən ədəbi prosesi yaxından izləyib, Gəncəli Səbahi, Rəhim Dəqiq, Cavad Heyət, Salamullah Cavid, Sönməz və digər istedadlı qələm sahibləri ilə məktublaşıb, ədəbi mükəllimlər edib, burada yaranan poeziyanı “Ümid və kədər poeziyası” adlandırıb. Məziyə xanım Üskuyi, Əlirza Nabdil Oxtay, Səməd Behrəngi kimi şəhid yazarların əməllərini, mərdliklərini yüksək dəyərləndirib, Şəhriyar, Səhənd, Savalan, Sahir, H.Tərhan, R.Dəqiq, Y.Şeydanın mübariz poeziyasını təqdir edib, bu şairlərin romantik əsalətini, lirikasını təqdir edib.

Publisistik yazılarında da Güney Azərbaycanı unutmayan ədib “Təbriz səfəri”, “Onlar da günəşi görəcəklər”, “Cənubi Azərbaycanda milli demokratik hərəkat haqqında”, “Firudin

İbrahimi”, “Azadlıq mübarizəsi”, “Xalqın səsi” məqalələrində oxucularının diqqətini İrana, Güney Azərbaycana, Güney Azərbaycan xalqının həyatına və taleyüklü məsələlərinə, burada ölüm-dirim mübarizəsi aparan iki ideologiyanın çarpışmasına yönəldib.

Hazırladı:
Tahir AYDINOĞLU,
“Xalq qəzeti”